

nově básni *Sen* sleduje vlastenecký pisálek, jak pochodují národní demokraté na Rus vyhladit bolševismus. Stejný motiv, včetně pojetí národních demokratů jako macharovských božích bojovníků, obsahuje i ústřední skladba, jež dala sbírce jméno, *Občanská válka*. Také v ní národní demokraté táhnou na bolševiky, pokládají za ně čtyři sněhuláky s rudou hvězdou na čepici, s rudými praporky a nápisem „Pryč! My jsme bolševici!“. Než se ovšem „boží bojovníci“ zformovali k boji, slunce nepřátele roztavilo a národní demokraté mohou zapíjet svůj triumf. Tato báseň je ovšem jen nová, ideově protichůdná varianta Haussmannovy epické básně *Karmínová garda ze Zpěvů hanlivých*, kde básník ironicky vykreslil výpravu českých sociálních demokratů na pomoc ruské revoluci. A do třetice táhnou vyhubit nepřátele i básník Dyk a filozof Mareš v básni *Vlastenecká legenda*. Nejprve pobili všechny Němce, pak realisty, socialisty a bolševiky a nakonec i všechny ostatní, neboť „vše ostatní, co země naše hostí, / je nakaženo internacionálností“. Aby se lid mohl dále množit, ponechali na živu jen spisovatelku Kunětickou: „A tak, ač jen tříčlenný, / národ bude spasený“.

Jako si Haussmann nedělal starosti s dějovou osnovou příběhu a bez rozpaků ji přejímal ze starší literatury, tak také v podstatě tradiční je i jeho verš, pravidelný, rytmicky výrazný, poukazující zvláště v epigramech až k Havlíčkoví. Obojí je mu jen vnějším rámcem skýtajícím prostor pro uplatnění a rozvinutí jeho nejsilnější zbraně: pronikavého, útočně břitkého intelektu, mířícího vždy k jádru věci. Tento intelekt nepodává empirii jednotlivin a detailů z tehdejšího politického dění, nýbrž racionálně konstruuje modelové situace, které v satirické nadsázce zobecňují podstatu analyzovaného jevu a odhalují jeho absurdnost. Takové situace vytváří Haussmann třeba i na základě intelektuální hry se slovy. Stačí mu k tomu např. homonymita slova třídní (třídní loterie a třídní — opak celonárodní), aby se zrodil pamflet *Balada o zoufalém zrádci*, o národním demokratu, který si dovolil vyhrát v třídní loterii.

Vedle vytváření modelových situací se pronikavost básníkovy intelektu nejzřetelněji projevila ve vynalézavé práci s významově funkčními rýmy. V nich se koncentrovaly dílčí pointy jednotlivých strof i dvojverší (Kramáře — za cáře), satirizující kontrasty (na klobásy — národ spásy, kalem — generálem) i jazykové hříčky v podobě různorodých lomených rýmů (národ — dar ód, nar.-dem. — bardem). Není pochyb, že právě tradiční faktura verše poskytla možnost, aby v kontrastu k ní plně vynikla básníková hra s rýmy a jejich významové zdůraznění. K tomuto kontrastnímu vyniknutí rýmů přispívá i satirikova mírně archaizovaná větná stavba (někdy ovšem s parodicko-ironickou funkcí). Archaizující prvky pronikají

spolu s lidovými obraty a vulgarismy, ale také s učenými latinskými a slovy ze současných cizích jazyků i do básníkovy slovníku, přičemž zase zvláště na sebe upozorňují tím, že jsou soustředěny do rýmu (sterých blah — konal tah, oslyšán — zase pán; Mareš Franta — svazek Kanta, zjev Ty — kšefty; Veni, vidi, vici — bolševici, neznámá — fueramus Pergama; Smith a Kant — thé dansant, ještě dnes — Spuckgefäss).

I když Občanská válka některými svými rysy souvisí se starší tradicí satiry Havlíčkovy, Macharovy, Dykovy a Gellnerovy, svou intelektuální potenci, schopnou v satirickém vyostření zachytit situaci v jejím tehdy podstatném, politickém aspektu, dále rýmovou vynalézavostí i jazykovou hravostí se přiřadila po bok uměleckým výbojům mladé básnické generace dvacátých let. Haussmann se stal jejím nejvýznamnějším satirikem a Občanská válka souputníkem tehdy se rozvíjející poezie proletářské. zp

Ohlas písní českých - František Ladislav Čelakovský 1839

Sbírku, opatřenou obsáhlou předmluvou usilující postihnout zvláštní ráz české lidové písně mezi písněmi jiných slovanských národů (a tím také obhájit odlišnost českého ohlasu od OHLASU PÍSNÍ RUSKÝCH), věnoval Čelakovský zemřelým přátelům, Josefu Vlastimilu Kamarýtovi a Josefu Krasoslavu Chmelenskému, kteří mohli po dlouhá léta sledovat pozvolný vznik knížky. Sám básník vyčlenil několik „tříd“ české lidové písně, které se pokusil v ohlase představit: básně rozpravné, písně elegické, písně naivní, žertovné a satirické, vlastní písně a popěvky (drobné, jednoslokové písněové miniatury). Toto členění se nijak nepromítlo do kompozice sbírky, ta je naopak vedena snahou představit českou lidovou píseň jako útvar žánrově co nejrozmanitější a pestrý. Do čela Ohlasu je umístěna balada *Toman a Lesní panna*. Její hrdina odjíždí „večer před svatým Janem“ na koni za svou milou, ale zastihne ji uprostřed zasnubní hostiny již jako zaslíbenou jinému. V zoufalství zapomene na varování, se kterým ho vyprovázela z domu sestra, a zabočí do doubravy, kde se dostává do moci Lesní panny. Skladba končí sesťmým pláčem u koně, který se vrátil bez jezdce. Epickou poezii zastupuje ještě historický zpěv *Prokop Holý* zpracovávající historicky nedoloženou epizodu z husitských válek, baladická píseň

Šňatek s tradičním motivem zemřelého milence-ženicha a *Svatební den* (druhá z nich je opatřena podtitulem „Dle pověsti národní“). Zbytek „písní“ přes zamýšlenou a také proklamovanou rozmanitost zůstává vesměs v jediném žertovně lyrickém nebo tklivě sladkobolném tónu. Tematicky převažují písně milostné (*Celoroční výživa*, *Stasa čarodějnice*, *Dárek z pouti*, *Slzy a vzdychání*), jen ojedinele se objevují témata jiná, ať již portrét českého národního charakteru *Český sedlák* („Před pánem stejská si, / za vraty vejská si...“), alegorická *Cikánova píšťalka* se skrytým protiněmeckým ostnem nebo satirka *Vrchní z Kozlova*. Základním lyrickým postojem jsou jednotlivá témata sjednocována: nemá zde v oblasti milostné místo všespalující, démonická vášeň, prudké konflikty citů a postoje, také sociální rozpory bývají překlenuty vtípem, problémy českého společenského života prosvítávají jen v lehce posměšných popěvcích (*Pražská*). Ohlas písní českých uzavírají popěvky s finálovou *Kratičkou modlitbou*: „Pane Bože, zachovej / naše ošeničko... k dlouhým věkům dochovej / všecky věrně Čechy!“

Sjednocující lyrický postoj s převažujícím boдрým nebo hravým podtónem je současně v teoretické předmluvě vztažen k obecným rysům jak české lidové písně — kterou Čelakovský ostatně sbíral a vydával —, tak národního charakteru, jehož má být výrazem. Proti ruské lidové poezii (jak našla výraz v Čelakovského OHLASU PÍSNÍ RUSKÝCH) je kladena česká píseň jako její krajní antipod: „Čítání písní ruských... podobá se procházce hlubokými hvozdy, mezi hustým, vysokým stromovím, vedle potvorně rozmetaných skal, hučících řek a jezer; bavení se zas písněmi českými procházce širým polem a lukami, kde oko toliko s nízkým křovím neb utěšenými hájky se potkává a sluch chřestem potůčkův aneb skřivánčím švitořením bývá zaměstnáván.“ Proti heroickému národnímu duchu ruskému a jeho folklórnímu výrazu je kladen neheroický tvar české písně lidové jako adekvátní výraz české národní povahy, kterou dobová publicistika označovala za prostou veškeré krajnosti, vyznačující se „nevinnou veselostí“ apod. Představa těsného pouta mezi národní svébytností a lidovou písní — která tehdy určovala dokonce i sběr a zásady vydávání folklórního materiálu — nutila přitom přistupovat k „předloze“, k reálné lidové písni, silně kriticky, poměřovat ji apriorně přijatým estetickým a etickým ideálem. „Národní povaha“ se tak nejen z lidové písně odečítala, ale současně značně ustálená představa o ideální podobě národní povahy určovala i zásady úpravy písní a postupy ohlasové tvorby (nebyly např. přijímány ani těžkomyslné selské skladby barokní, ani kramářské písně se svým naturalismem, ani dvojsmyslné popěvky apod.). Přestože poetika ohlasů znamenala svou idealizací lidové

písně prudký rozchod s předjungmannovskou umělou lyrikou prostého citu, na základě hodnotového povýšení „malého“ a „zdrobnělého“, akcentu prostoty a uměřenosti jako by s ní ještě přese všechno udržovala sepětí.

Hodnotový řád za touto poetikou skrytý se tak dostával nepřímou do rozporu nejen s představou monumentální, vysoké poezie, která už tehdy byla v krizi, ale i s novými, zvláště romantickými tendencemi v české literatuře. Proti romantické krajně prudkých kontrastů je zde kladena poklidná krajina polidštěných přírodních znaků, romantická vášeň je konfrontována s kolektivní normou (*Toman a Lesní panna*, *Stasa čarodějnice*), potenciálně romaneskní tematika je utlumena nebo přehodnocena (srov. např. obraz „cikána“ a „krysaře“ v *Cikánově píšťalce*).

Určité napětí, ve kterém se Ohlas písní českých v době svého vydání vůči dobovému literárnímu životu ocitl, bylo dáno již tím, že představoval značně opožděný projev ohlasové poezie. Ohlasy písní českých — jakkoliv na ně Čelakovský pomýšlel už v roce napsání Ohlasu ruského — vznikaly po velkém tvůrčím vzruchu z počátku let třicátých (v Časopisu Českého muzea vyšlo v roce 1930 už 20 čísel sbírky) až překvapivě dlouho. V letech 1833—1837 Čelakovský práci na cyklu dokonce úplně přerušil. Ohlasová poezie, která se prosazovala v české literatuře už od počátku 20. let (V. Hanka, M. Z. Polák, J. V. Kamarýt, K. S. Šnajdr aj.), na sklonku let třicátých již přestala hrát vývojově podnětnou roli. Přestože Čelakovského Ohlas písní českých jednoznačně zastínil obdobné pokusy jiných autorů — ať již dřívější (F. J. Vacek-Kamenický: *Písně v národním českém duchu*, 1833) nebo pozdější (V. J. Pícek: *Básně*, 1843; *Písně*, 1847—1856), stál už vlastně stranou hlavního proudu literárního úsilí, ve kterém už dříve byly vyzkoušeny také krajní možnosti subjektivace této poezie (J. Langer, K. H. Mácha); Langer sám viděl v Čelakovského Ohlasu jen parodii, nutně neautentický reflex lidové písně. Zcela jiné možnosti navázání na lidovou slovesnost objevil K. J. Erben a v oboru poezie satirické K. Havlíček Borovský.